

Rapoartele vechiului județ Caraș și alte informațiuni despre revoluția lui Horia

Nr. 1.

Comisiunei regești.¹⁾

Când am ținut congregația noastră generală din 3 Noiembrie, subprefectul nostru, la ora 9 înainte de masă, a fost informat din sursă sigură, că în județul Hunedoarei țărani, înarmați, au început a omori pe nobilii nevinovați cum și pe orice oficianț ce le venea în cale, dând foc la sate întregi. Spre a împiedica revolta ce s'ar putea lăți cu ușurință și în județul nostru, numai decât ne-am adunat la o confătuire, cu care prilej nobilul Carol Bistrai prezentându-se în fața noastră a dat informațiuni despre tristele întâmplări, raportate și de alți oameni vrednici de crezământ, din Transilvania, după cum înalta comisiune se va putea convinge din procesul-verbal (species facti), respectiv din afirmațiunile cuprinse în acesta.

După ce numitul nobil, Carol Bistrai și alți doi martori din Transilvania ne-au comunicat între altele, că spre a-și salva viața, câțiva ardeleni au trecut pe teritoriul județului și sunt în Făget, pe dealtă parte fiind informați că unii locuitori mergând în spre Transilvania au fost amenințați, am dispus fără întârziere ca judele Emeric Legiadi împreună cu un jurat (n. b. Gașpar Balog) să meargă la Făget în calitate de stafetă, sau curier extraordinari și să culeagă informațiuni mai precise dela refugiații transilvăneni ce se află acolo, iar după aceia sau în persoană sau pe altă cale sigură să ne raporteze despre cele constatate, luând eventual și măsuri de siguranță.

Considerând că magistrații noștri, judele împreună cu un militar au început încă de ieri conscrierea poporului ce a fost ordonată și temându-ne ca nu cumva nația noastră valahă, și dealtcum gata la orice răsvrătire și omoruri, să se folosească de prilejul acestei conscrieri și având exemplul și poate și instigații din partea celor ce trec din Transilvania în județul nostru, să amenințe siguranța publică, și ca nu cumva acea nație să se dedea

¹⁾ Registrul proceselor verbale ale congregațiunii generale: ședința din 3 Nov. 1784 pag. 956—9.

la faptele ce se petrec în Transilvania: pentru aceasta, în urma acestor împrejurări triste, trebuie să luăm cele mai largi măsuri și vom înștiința de urgență printr'un raport Înaltul consiliu regesc; încunoștințăm despre aceasta Înalta Comisie regească cu rugămintea să binevoiască a ne da instrucțiuni grabnice și a se îngriji prin mijloacele sale de un ajutor militar, pentru că dacă națiunea aceasta se va răsvrăți și în acest județ va fi târziu orice remediu, pentru că noi cu puțină ostășime ce se află în cazarma din Lugoj, puțin vom putea face. Milițieni noștri, dealtcum neînsemnați ca număr și nepregătiți cu atari cazuri, nici nu merită amintire.

În consecință cerând să se trimită armată la granițele acestui județ, recomandându-ne, rămânem cu veneraține și supunere.

Nr. 2.

Înaltului Consiliu Locotenențial,¹⁾

Îndată ce ne-a fost comunicată vestea prea tristă, că în vecinul județ al Hunedoarei țărani înarmați încep să se răsvrătească cu o cutezanță nemaiauzită, omorînd fără deosebire oameni nevinovați și pe oficianții provinciei, cari le cad în mână și aprinzând conacele moșierilor, ținând noi Congregația noastră generală la data de mai jos, am înaintat Comisiunii regești din Timișoara uu raport detaliat, trimis în ziua de 5 a lunei curente, în care amintiam cutezanța nemai pomenită a țăranilor ardeleni, răsvrățiți peste măsură, și ceream ca să ni se dea instrucții necesare, spre a putea preveni răul și a împiedica ca nu cumva răscoala aceea să treacă și în ținutul nostru și în sfârșit ca, de acord cu autoritățile militare, să asigurăm liniștea publică prin ajutorul ce ni-l va da.

Alăturăm procesul verbal conținând declarațiile celor trei refugiați ardeleni.

Intr'aceasta în timpul când făceam raportul din precauțiune am trimis pe judele nostru Emeric Legradi, împreună cu un jurat, la fața locului, la Făget, cu scopul de a culege informațiuni mai largi dela cei ce se refugiaseră acolo ca să-și salveze viața și ca eventual să ia măsuri, ca nu cumva răscoala să treacă și în județul nostru.

Abia ieșind din hotarul Lugojului cei doi delegați au întâlnit mai mulți nobili și pe tricezimatorul (funcționar fiscal) dela Dobra, dela cari au aflat cele mai triste vești, cuprinse dealtcum în raportul anexat și înaintat din partea celor 2 delegați, cari fără a merge mai departe s'au întors numai decât îndărăt raportându-ne în persoană despre cele auzite dela refugiații susamintiți.

¹⁾ Registrul proceselor verbale ale congregațiunii generale: ședința din 3 Nov. 1784 pag. 959—962.

În ziua următoare după congragație, adică în a 9-a zi a lunii curente, când am continuat congregația și am voit să luăm dispozițiunile necesare, ni s'au prezentat 2 scrisori pe cari le anexăm în original.

În fața acestor împrejurări pe câțiva din magistrații noștri prevăzuți cu instrucțiuni și cu asistența miliției noastre de casă, mai bine zis cu câțiva nedeprinși servitori de-ai noștri pe cari i-am putut aduna în grabă, i-am trimis la 9 puncte ale graniței, iar pe alți magistrați la alte puncte ale județului, ca să supra-vegheze neconținut asupra poporului din județul nostru.

În acelaș timp chemând pe locotenentul Legiunei de călărași din Wutenberg și pe alți 4 militari însărcinați cu începerea conscrierii populației, și comunicându-le cele întâmplăte în vecinătatea noastră și anume în județele Hunedoara și Arad, le-am spus că până ce prin încetarea răscoalei lui Horia nu se va asigura ordinea publică, în cele două județe nu numai că nu vom începe conscrierea generală militară fixată pentru ziua de 9 Noembrie, ci vom fi siliți să luăm măsuri ca să se oprească orice pregătiri.

Aceasta nu numai pentru motivul, că, în urma dispozițiilor făcute între timp, magistrații noștri sunt împiedicați, dar și pentru temerea ca nu cumva din cauza conscrierii intenționate, națiunea valahică să-și facă vreo închipuire și în felul acesta să provoace dizordini.

În consecință cu umilință ne rugăm de Înaltul Consiliu, că dacă executarea dispoziției regești cu privire la conscrierea ordonată va întârzia, aceasta să nu se atribuie neglijenței noastre, ci tristelor întârzieri precum și dispozițiilor noastre, prin care magistrații noștri sunt împiedicați.

Totodată cu umilință rugăm Înaltul Consiliu să binevoiască a informa și Sacratissima Majestate despre cele întâmplăte în vecinătatea noastră, ca astfel să se pună frâu cutezanței și sălbăticiiei adeptilor lui Horia, prin trimiterea puterii armate.

Comunicând cu umilință toate acestea Înaltului Consiliu re-gesc locotenențial, rămânem cu venerațiune și supunere.

Nr. 3.

Înaltei Comisiuni regești,¹⁾

În legătură cu raportul nostru despre nemai pomenita sălbăticie săvârșită de poporul nostru în mod barbar în județul vecin al Hunedoarei, despre care eri, în 8 Noembrie, am raportat Înaltei Comisii regești printr'un curier extraordinar, cu umilință vă mai comunicăm că am trimis pe al nostru jude al nobililor, la Făget, cu scopul ca dela Ardelenii cari s'au refugiat acolo spre ași salva viața să câștige date mai amănunțite despre ori-

¹⁾ Registrul proceselor verbale ale congregațiunii generale: ședința din 3 Nov. 1784, pag. 963—966.

ginea sau cauza răscoalei, iar pe dealtă parte să ia măsurile necesare și să facă dispozițiile, ca nu cumva răscoala țăranilor să treacă și în județul nostru — acesta ne-a raportat că mulți nobili, refugiindu-se din Principatul Transilvan, veneau în seara zilei de Novembrie în spre Lugoj ca să-și salveze viața.

Conform instrucțiunii pe aceștia i-a întrebat cu privire la răscoala țărănească, iar dânsi i-au răspuns că țăranii din Transilvania au început să omoare pe toți nobilii împreună cu copiii lor nemi-înd prin foc toate averile ce aparțin familiilor nobile. La auzul acestora judele a cugetat a fi mai bine să facă despre toate acestea un raport public în congregație, de cât să-și continue drumul.

Dar toate acestea se cuprind în raportul aci anexat al numitului jude și jurat.

În ziua următoare, adică în 9 Novembrie, când continuând congregația noastră doriām să luăm în această chestiune măsurile de rigoare, ni s'au prezentat aci alăturatele 2 scrisori.

În urma acestor împrejurări pe câțiva din magistrații noștri, însoțiți de servitori — pandurii noștri domestici, pe care i-am trimis la 9 puncte înspre granița Transilvaniei, dându-le instrucțiunile necesare, iar altor magistrați le-am ordonat ca în cercul lor să supravegheze cu tot dinadinsul asupra mișcării poporului. (Urmează celelalte precum este în raportul înaintat Consiliului reg. locotenențial).

Alte rapoarte.

Un anumit Iosif Bălogh, cu data de 7 Novembrie 1784, se adresează din Căpâlnaș, judeului de la Tabla regească din Lugoj, Nicolae Piacsek, printr'un raport scris în limba maghiară având următorul cuprins: ¹⁾

Magnifice Domnule Pretor mie vrednic și iubit Superior,

Am dorit să vă comunic trista veste că Ungaria este în foc și că Mureș Ilie, Petirș, Toc, Ilteu și Săvârșin, cam la ora 2 după prânz, au fost aprinse. Mergând eu la Valea mare am văzut focul cu ochii mei prefăcând în cenușe toate localitățile amintite. Locotenentul suprem mili.ar trecând pe la noi a povestit că ar fi vorbit chiar cu Harambașa. Acesta voia chiar să aprindă biserica și a început a fura ciboriul și alte lucruri sfinte. La rugămintea acestuia însă ca să se gândească la Dzeu, a închis biserica și nu i-a făcut nici o pagubă; totuși în curte au spart lăzile pline de argint și au deșertat în fața acestuia (a locotenentului) două vase pline cu vin de Tokai, au luat veștminte scumpe de mătase și tăind pernile și plapumele, penele le-au resfirat în vânt. Având

¹⁾ Archiva Comitetului Cfr. Densușianu: *Revoluția lui Horia*, București 1884, pag. 175.

cu sine 60 de femei tot ce-au putut au dus cu sine, iar ceiace n'au putut duce, au aruncat în foc. Văzând toate acestea, locotenentul l-a întrebat că din a cui poruncă cutează să comită astfel de lucruri? Dânsul a răspuns că din porunca Majestății Împăratul, dela care ar avea și scrisoare, pe care n'a arătat-o — ca să stârpească toată nobilimea, să nimicească și aprindă toate castelele, bunurile și vitele. Toate acestea le-a raportat Domnului Vogel și altor oficianți veniți dela Săvârșin. Pe germani și pe ofițerii împăratului nu-i atacă, nici nu le fac vreun rău, însă tot ce este uugur omoară și taie; această mizerabilă țărănime este înarmată cu furci și cu bâte și numai la 2 am văzut puști. Dânsii declară că se grăbesc să ajungă până la Arad și să nimicească tot ce le vine în cale. Odată cu comunicarea lucrurilor constatate, mă recomand magnificienței Dvs, Căpâlnaș 7 Noembrie 1784 umilit și supus serv Iosif Balogh m. p.¹⁾)

Fiindcă în rapoartele înaintate din partea județului Caraș Comisiunei regești din Timișoara și Consiliului locotenențial se amintește înaltul ordin dat pentru executarea conscrierii militare menționăm acel ordin și dispozițiunile luate din partea județului Caraș pentru executarea acestuia.

„Majestatea sa Împăratul Iosif al II-lea cu data Viena 29 Octombrie 1784 a ordonat ca, conscrierea militară regnicolară ordonată cu nr. 19547 din 12 August 1784, să se continue, cu notificarea sancțiunii că acei magistrați cari s'ar opune să fie pedepsiți.

Considerând că împăratul, în contra rezervelor ridicate, a declarat prin cuvântul său regesc, că prin această conscriere nu se vor prejudeca drepturile și privilegiile nobilimei, județul Caraș deși cu oarecare îngrijorare, totuși, însfârșit, s'a învoit să execute conscrierea ordonată.

În acest scop au fost delegați 5 magistrați cari, deși, considerând răscoala țărănească, au sistat conscrierea, totuși după potolirea răsmeriței au continuat-o — a cerut însă (județul) ca, deoarece conscrierea trebuia făcută în limba poporului, iar magistrații județeni nu știu nici românește nici sârbește, și vor trebui să fie absenți dela familiile lor timp mai îndelungat, acestora să li se dea diurnă din cassa împărătească.

În așteptarea înaltei rezoluții în acest sens, s'a asemnat din Casa domestică județeană pentru fiecare magistrat delegat la conscriere, o diurnă de 1 florint și 30 crițari iar pentru servitori câte 30 crițari.

¹⁾ „Actul acesta a fost prezentat la 9 Noembrie 1784 și a fost trimis apoi din oficiu și îngrabă Domnilor Notari din Făget și Bulci“.

Insemnări despre revoluția lui Horia în județul Arad. (după ziarul călugărilor minoriți din Arad).

„Vestea despre revoluția lui Horia a fost adusă la Arad în ziua de 7 Novembrie 1784 de către 2 călugări franciscani refugiați din *Baia de Criș*.

9. *Novembrie* În județul nostru — scrie cronicarul — a intrat poporul răsculat și a avut intenția să jefuiască *Radna*. Cu scopul de a-i împiedica, vreo 1000 ostași au ieșit din cetate și au mers până la *Pauliș* staționând la locul unde erau spânzurătoarele, ca să supravegheze mișcările. Orășenii au fost avertizați că pentru paza orașului se va da semnal cu trâmbița din turnul biserici, în fiecare sfert de ceas.

10. *Novembrie* Orașul era luminat noaptea, iar dimineața mulțimea orășenilor a ieșit întru întâmpinarea poporului răsculat, Toată noaptea și ziua se priveghea. Pentru întărirea locuitorilor orășeni cari făceau pază, se trimit cete de oameni.

Revoluționarii luând cunoștință despre ostășimea însărcinată cu apărarea orașului au renunțat de a ataca orașul jefuind numai satele din apropiere, fiind și acolo întâmpinați cu rezistență.

Subprefectul a luat toate dispozițiile ca revoluționarii să fie prinși.

14 *Novembrie*. O ceată de răsculați a fost prinsă și transportată prin *Radna* în temnițele din Arad.

18 *Novembrie*. Guvernul transilvan, cu data de 18 Novembrie, notifică județului că a luat dispoziții energice pentru sufocarea răcoalei.

În orașul Arad paza au ținut-o orășenii înarmați. Mulți refugiați din Transilvania și din județul vecin au venit la Arad.

1785 *Ianuarie* 9. A sosit vestea că Horia a fost prins.

1785 *Februar* (?). După prânz au fost aduse capetele a lor 2 răsculați de frunte, înțăpate în pari, expuse a doua zi spre vedere publică la locul de spânzurătoare.

Au mai fost aduși și alți 24 revoluționari, dintre cari 2 au fost decapitați în ziua de 28 Februarie, iar capetele lor, înfipte în pari, s'au expus spre vedere publicului.

Dispoziții luate din partea județului Timiș.

Comisarul Iancovici cu data de 9 Novembrie 1784 raportează Cancelarului că a luat măsurile necesare pentru împiedicarea trecerii revoluției în județ. La hotarele spre Ardeal a trimis spioni ca să raporteze despre cele ce se întâmplă în Ardeal.

Subprefectului din județul Caraș i-a ordonat, ca dealungul hotarului județului să se așeze paznici, ca trecătorile peste Mureș să fie controlate și păzite, ca nu cumva prin îndrăzneala, trecerea

și instigarea oamenilor celor fără de lege, răul să treacă și în aceste părți.

Arhimandritul dela *Bodrog*, vicarul episcopiei greco-ortodoxe din *Timișoara* și episcopul dela *Vârșeț*, au fost invitați a da ordin preoției, ca aceștia să indemne pe credincioși la ținută pașnică.

Din partea armatei generalul Koffenwille a trimis o divizie de ostași pentru păzirea hotarelor mărginașe.

Dela Caransebeș a fost trimis în contra revoluționarilor regimentul Württemberg. La *Lipova*, *Făget* și *Bulci* au fost trimiși câte două sute pedestrași cu ordinul să ocupe întreg teritoriul dealungul Mureșului, ca năucumva la partea de miazăzi să scape rescutații.

La 9 Noiembrie se lățise temerea că răscultații au intrat în Radna. Deja au dat foc satului *Otvos*, departe de Radna cam la o oră. O ceată de vreo 200 de răsculați au sosit până la *Șoimoș*.

La Radna și la Lipova au fost trase clopotele și poporul de frica revoluționarilor a fugit care încotro a putut.

Comisarul Iancovici mai scrie că haiducii cari însoțeau postilioanele (diligențele) spre Ardeal, între Coșova și Dobra, s'au întâlnit cu o ceată de popor care mergea la târgul din Dobra. Oamenii aceștia au fost făcuți atenți să nu meargă la Dobra, deoarece acolo este revoluție. Careva dintre români a răspuns „de-ar da Dumnezeu ca aceasta să se întâmple peste tot“.

Dispoziții luate din partea județului Torontal.

Județul Torontal a delegat din congregația sa pe Pretorul Paul Budafalvi cu cercetarea locurilor mărginașe dela Tisa și Mureș, ordonându-i să numere luntrele morilor așezate pe acele râuri și să le confisce pe cele de prisos. La fiecare moară era lăsată numai câte o luntre, care apoi a fost fixată de țărîn printr'un lanț cu lacăt, iar cheia lacătului încredințată primarului din satul cel mai apropiat, care avea voie să dea cheia morarului numai în caz de mare nevoie.

Dela *Periam* până la *Cenad* au ținut paza zi și noapte 30 de călăreți și tot atâția au fost așezați și în pădurile dela *Cenad* și *Zomborul mic* până la *Seghedin*. Păzitorii aceștia au fost aleși numai dintre grădinari bulgari, germani și maghiari, cari zilnic au primit 6 cr. pentru întreținerea cailor. Cel ce s'a retras din ceata păzitorilor, a fost pedepsit cu 12 băte. Păzitorii, tot la 4 zile au fost schimbați.

La mori au fost instalate alte cete de păzitori. Românilor, sub pedeapsă, le-a fost oprit să cumpere, să vândă ori să rețină obiecte prețioase din cele jefuite dela oamenii din Ardeal, cari li s'ar fi oferit din partea celor părtași la revoluție.

Primarii sub pedeapsă de 25 băte au fost îndatorați a supraveghea peste partizanii revoluției.

Colonizarea familiilor din Ardeal, în Banat.

Împăratul Iosif al II-lea cu data 17 Oct. 1785 a dispus ca toți aceia cari au luat parte la răscoala țărănească de sub conducerea lui Horia și consoții, și au săvârșit cruzimi față de Domnii și Nobili, cu toate vitele și mobilele, cu forța și sub escortă militară să fie expulzați în „Districtul Banat” pe teritoriul graniței militare română-ilirică.

În urmarea acestui ordin autoritățile județelor ardelene pe teritoriul cărora s'a desfășurat mișcările revoluționare, au început cu forța să prindă și să adune vreo 300 familii românești spre a fi trimise în Banat.

S'a întâmpnat însă că autoritățile județene și comunale spre a se răzbuna chiar și asupra mai multor familii ce nu au luat parte la răscoală, prin aceasta s'au abătut dela dispoziția împărătească, ceiace a avut ca rezultat ca în loc să se calmeze spiritele mai mult s'au amărât și exasperat.

Întruiva acestei proceduri ce nu era în intenția împăratului, Românii s'au plâns la Curtea împărătească, cerând să se pună capăt persecuțiilor Românilor nevinovați cari suferă pe nedrept.

În urma acestor plângeri numitul Împărat dă ordin în formă de dojană cu data de 10 Iulie 1785, cancelarului contele Palfi, zicând: „Ceiace am prevăzut s'a și implinit” adică că ordinul dat pentru colonizarea Românilor, ce-au luat parte în revoluția lui Horia, în loc să se execute întocmai, a dat prilej la abuz și excese. Indrumă deci guvernul ca, deportarea Românilor să fie oprită cu ordin sever, cu atât mai vârtos că aceste expulzări se practică deja de un an și jumătate.

La acest ordin guvernul transilvănean, la 1 Aug. 1786, răspunde prin baronul *Samuil Brukenthal*, că potrivit mandatului împărătesc a ordonat sub răspunderea celor mai grave sancțiuni județelor Hunedoara, Cluj și Alba Inferioară, ca toate investigațiile puse la cale împotriva românilor răsculați să se sisteze

îndată definitiv : nimeni să nu mai fi expulzat din țară, cei închiși să fie eliberați fără întârziere, iar pentru greșelile din trecut să nu mai fie trași la răspundere niciodată ¹⁾).

Colonizarea s'a făcut într'adevăr și anume : Comisiunea regească cu data de 17 februarie 1786 notifică județului Caraș, că din cele 94 familii cari au luat parte la răscoala țărănească din Transilvania, mutate în părțile confiniului grăniceresc din Banat, va trece în luna Februarie un grup prin Lugoj, Sinersig, Chevereș, Denta până la Sânmihai iar celalt grup prin Caransebeș, Brebul, Călnic, Gornia, Petrovaț, Vârșeț până la Alibunar fiind aceste grupuri sub excortă militară și însoțite și de un ofițer.

Județul primește instrucțiuni ca să ia dispoziții să se dea acestor familii pâne și un mic ajutor bănesc odată ajunse la locul destinat ²⁾).

Familiile acestea au trecut în ziua de 13 Februarie și spre finea acestei luni au fost la Lugoj. Dela Lugoj au plecat la 1 Martie însă nu spre Sinersig, ci spre Chizătău ³⁾).

I. BOROS

¹⁾ Arhiva regnicolară maghiară. Vezi Szentklárai : Száz év Délmagyarország történelméből 1772—1789 Timișoara.

²⁾ Vezi Nr. arhivei județene, 214 din 786.

³⁾ Ibidem 249 din 786.